

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369547365> | LOG_0178

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

CAPUT QUADRAGESIMUM.

Phaseolus adhaerens. Katjang utan.

Hac herba ex Katjang familia videtur esse, cujus genus satis ample in nono descriptum fuit libro, sed tantopere ab eo differt, ac tam silvestris ac ferox est, ut aliæ species hanc admittere noluerint.

Est enim fruticulus repens, primo parum erectus, dein tenuibus ac brevibus flagellis aliis incumbens fruticulis & herbis.

Folia terna simul juncta sunt, illis minoris Katjang familia, sed paulo minora, tenuia, flaccida, rugosa, & quodammodo vestibus adhaerentia, pallide virentia, & subito marcescentia.

Flosculi pusilli sunt, uti in aliis Katjang, seu potius instar illorum Lentis, coloris laete rubentis.

Fructus copiosi simul dependent, qui sunt siliquæ tenuissimæ, vix minimum digitum longæ, & tanquam ex multis segmentis coadunatae, primo pallide virentes, ac demum nigricantes, externe rugosæ, ac tam firmiter vestibus adhaerentes, ut non nisi per segmenta tolli possint. Radix tenuis est, longa, per terram repens, & ipsi firmiter infixæ.

Nomen. Latine *Phaseolus adhaerens*; Malaice *Katjang utan*, aliis *Ampulat*, h. e. herba adhaerens, quod nomen *Lappago* itidem gerit.

Locus. In nudis crescit montibus sub humilibus fruticulis, prope Caricem, & veram Lappaginem.

CAPUT QUADRAGESIMUM PRIMUM.

Terebinthina. Sulassi ayer kitsjil.

E montibus iterum descendimus, ac subito in litus pervenimus & ad aquas, ubi aquaticarum plantarum cohortem offendemus, sed prius hæc plantula describenda est, quæ in ficcis adhuc crescit campis.

Adfinis est Veronicæ, modo crescendi & foliis proxime cum ea conveniens. Semi pedem vel palmam alta est, simplices gerens caules, qui inferius terræ parum incumbunt, quidam simul ex unica radice propullulantes, & ubi terram tangunt, fibrillas ipsi mittunt.

Caules rotundi sunt, superius parum striati & fusci, quibus folia adstant bina sibi opposita, ac quatuor simul crucem formant, illis Veronicæ vel Menthæ angustifoliæ similia, vix articulum longa, crassiuscula, ad oras subtiliter ferrata.

Ex quavis folii ala solitarius excrescit flosculus, illi Menthæ similis, sed minor, albus cum purpureo intermixto colore in fundo, sensim ex alis hisce breves laterales excrescunt furculi, foliola & flosculos gerentes, quos insequuntur pusillæ & angulosæ burfule, in quibus pusillum, & ex fusco nigrum latet semen.

Radix vilis est, non profunde terram petens. Sapor odorque totius plantulæ est fervens, acris, & aromaticus, ad Cardamomum accedens, cum levi amaritie, siquæ foliola in superiore parte accurate perspiciantur, tanquam aciculis punctata ac perforata videntur, sed ista foraminula non penetrant.

Nomen. Latine *Terebinthina*, sic modo dicta, quum foliola contrita *Terebinthinæ* oleum spirant. Amboinenses nostri Malaice hanc vocant *Daun Cardamom*, alii *Basilicum*, & hinc quoque *Sulassi ayer kitsjil*, h. e. *Basilicum aquaticum minus*.

Locus. In argillosis crescit campis sub Carice, potissimum juxta vias, & ad oras aquarum, ubi nullæ sunt arbores.

Ufus. Apud Amboinenses parum nota est, uti & raro obcurrit, saltem in Leytimora, sed nullibi frequentior est quam in Elephantis campo, vulgo vulneraria habetur planta, ut cum ejus succo vulnera depurentur, licet paulo acris sit, & ulteriore tentamine compereretur, inter vulnerarias herbas & decocta, æque adhiberi posse quam Veronicam nostratam.

Bontius

VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

De kleevende Boon.

Dit kruid schynt wel uit de maag schap van Katjang te zyn, wiens geslagten wydloopig in 't negende Boek beschreeven zyn, dog het verschilt zoo veel daar van, en is zoo wild, dat het de andere soorten onder baar niet hebben willen lyden.

Het is een kruipent beestertje, eerst een weinig over eind staande, daar na met dunne dog korte ranken op de andere rugte rustende.

De bladeren staan drie en drie by malkanderen, die van de kleine Katjang gelyk, dog wel zoo klein, dun, slap, ruig, en eenigzints aan de kleeren kleevende, doods-groen, en baast verwelkende.

De bloempjes zyn klein, gelyk andere Katjang, of beter gelyk *Linsbloemel*, ligt-rood van couleur.

De vrugten hangen veele by malkander, zynde byster dunne bouwen, schaars een pink lang, en als van veele schyffes aan malkanderen gezet, bleek-groen, ten laasten zwartagtig, ruig van buiten, en zoo vast aan de kleeden kleevende, dat men ze niet dan schyffje voor schyffje kan afnemen. De wortel is dun, lang in de aarde kruipende, en vast houdende.

Naam. In 't Latyn *Phaseolus adhaerens*; in 't Maleits *Katjang utan*, by andere *Ampulas*; dat is kleeftkruid, welke naam de *Lappago* ook draagt.

Plaats. Het waft op kale bergen onder laage ruigtens by 't snygras, en by de regte *Lappago*.

EEN EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Terpentyn-plant.

W'zyn van de bergen wederom afgedaalt, en komen schielijk op strand en aan de wateren, daar wy een troep waterkruiden zullen aantreffen, dog alvorens moeten wy dit kruidje beschryven, 't welk nog op de drooge velden waft.

Het is uit de maag schap van *Veronica*, aan wasdom en bladeren dezelve meest gelykende, het waft een halve voet of palme hoog, met enkele steelen, die beneden op de aarde wat rusten, ettelyke uit eene wortel opschietende, en daar ze de aarde raken weder, inwortelende.

De steelen zyn rond, boven wat gestreept, en bruinagtig, daar aan staan de bladeren twee en twee tegensmalkander, en met hun vieren in 't kruis, die van *Veronica* of spitse Munte gelyk, schaars een lid lang, dikagtig, aan de kanten fyn gezaagt.

In ieders blad-schoot komt een enkele bloeme voort, het bloemel van Munte gelyk, dog kleinder, wit met wat peers vermengt op de grond, met 'er tyd groejen uit deze schooten, nog korte zydescheutjes, kleindere bladeren en bloempjes dragende, daar op volgen kleine en boekige beursjes, en daar in byster klein, zwart-bruin zaad.

De wortel is gering, niet diep in de aarde dringende. De smaak en reuk van 't geheele kruid is beet, scherp, en speceryagtig, na Cardamom trekkende, met een kleine bitterheid, en als men de blaadjes naauw beziet aan de bovenzyde, zoo schynen ze als met naaldjes geprikkelt, dog de gaatjes gaan niet door.

Naam. In 't Latyn *Terebinthina*; Aldus by provisie genaamt, want de gewreeve blaadjes eenigzints na Terpentyn-olie ruiken. Onze Amboinse Maleiers noemen 't *Daun Cardamom*, andere ook *Balzem-Kruid*, en *Sulassi ayer kitsjil*, dat is *Basilicum aquaticum minus*.

Plaats. Het waft in de kleiagtige velden onder 't snygras, meest langs de wegen, en aan de waterkanten, daar geen geboomte is.

Gebruik. By de Amboinesen is het weinig bekend, gelyk 't ook weinig gevonden werd. Immers op Leytimor, nieuwvers zoo veel als in 't Olyphants-veld, men houdt het in 't gemeen voor een wondkruid, om met deszelfs sap de wonden te zuiveren, hoewel 't wat scherp daar in valt, en by onderzoek zoude men bevinden, dat het onder wondkruiden en wondranken zoo wel mag gebruikt werden als onze *Veronica*.

Bontius

Bontius Libr. 6. Cap. 39. describit quoque *Veronicam*, quam Malaice vocat *Oebat matta*, sed a nostra quoad formam diversa est, quum foliola in ejus planta solitaria sint. Ipsi tribuit vires ad oculorum lippitudinem curandam, uti & vitia pectoris, ut Asthma, atque etiam maligna pedum ulcera, quum optime deterget & exsiccat, sed dubito quam maxime, an rite istam descripserit herbam. Saltem ad oculorum vitia non hæc, sed subsequens *Menthastrum* adhibetur.

Sinenses videntur hanc quodammodo noscere, ipsique dicitur *Ja tsjau*, h. e. *Herba polypi*, quum ejus succo *Polypum* nasi curant.

N. B. Hujus plantulæ icon supra Tab. 67. fig. 2. reperitur expressa, quæ forte est *Mentha Costi Hortensis folio*, *Balsamum Apoplecticum redolens*, ex insula St. Helenæ *Plukn. mantiss. pag. 129.*

CAPUT QUADRAGESIMUM-SECUNDUM.

Menthastrum Amboinicum. Sulassi ayer.

Hæc *Mentha aquatica* multum convenit cum antecedente plantula, sed omnibus partibus major est, & ad species *Mentha aquatica* pertinet.

Ultra pedem alta est, simplici adurgens rotundo pingui & glabro caule, qui in amplos articulos distinctus est, ac parum sinuosus, atque tales tres quatuorve caules unica ex radice progerminant sine lateralibus ramis.

Singulo articulo bina adstant folia, cum subsequenti pari crucem formantia. Cum illis *Menthae* maxime conveniunt, superius lata, & inferius angustata, ad oras subtiliter & obscure dentata, tres quatuorve transversales digitos longa, & binos lata, crassiuscula, pingua, sed flaccida, subtus obliquis admodum & maxime protuberantibus costis donata, saporis Anisati, ac gratum spirantia odorem, fere instar *Basilici albi*, seu uti *Sulassi puti* hinc in regionibus.

In quavis foliorum ala bini tresve locantur barbati calices, in quibus flores itidem caliculati, superius quadrifidi, coloris læte purpurei, seu Violacei, quos insequuntur burfulæ rotundæ & acuminatæ, obscure fuscum continentes semen, paulo majus quam in priore planta. Pingues ac gravissimi caules inferiore articulo terræ incumbunt, ac fibrillas ipsi inmittunt.

Radix brevis est, ex multis fibrillis composita, quæ laxè ac flaccide cœnosum tenent solum. Flores ejus ac fructus ultimis conspiciuntur pluviosis mensibus, Augusto & Septembri, cæterum toto anno nil nisi folia profert.

Nomen. Latine *Menthastrum Amboinicum*; Malaice *Sulassi ayer*, h. e. *Basilicum aquaticum*; Malaienses enim æque *Mentha* quam *Basilicum* sub nomine *Sulassi* comprehendunt.

Locus. In cœnosis crescit fluminum ripis, ubi & *Calamagrostis* provenit, uti in Leytimora ad Elephantem, in Heamehela circa Laalam, ubi terra est aquosa. Cæterum raro occurrit, ac proinde Amboinensibus parum notum est.

Usus ejus nullus notus est, excepto quod quidam illud amisceant Lactucæis herbis. Incertum est, an sit *Veronica Bontii* libro 6. cap. 39. descripta, quæ Java crescit, & ex ejus dicto ad lippos adhibetur oculos. Sinenses saltem hanc herbam vocant *Tsjui camtsio*, h. e. *Liquiritia aquatica*, vel *Cinnamomum aquaticum*, ob dulcem & aromaticum ejus odorem. Contra oculorum lippitudinem adhibent, quum oculorum quæ palpebræ rubent, ac granula ipsis increscunt, quæ difficilè caussant pruritum, tum hanc fumunt herbam, cum tota substantia aquæ incoquant, cujus vaporem in oculis adtrahunt, siquæ frigefacta sit, ea lavant illos. Alii hanc coquant herbam cum *Basilico vulgari*, ac decoctum ejus potant contra Gonorrhæam non virulentam, seu inpotentiam.

Tabula Sexagesima octava

Ad Figuram primam *Menthastrum* exhibet *Amboinicum*, cum quo convenit *Menthastrum coronatum*, oblongis foliis Malabaricum, Carim-rumba H. Malab. part. 10. Tab. 93. *Plukn. Amaltb. Botan. pag. 144.*

Figura secunda *Opbioglossum* sistit simplex, quod convenit cum *Opbioglossum vulgato*, *Plumier Tab. ult. no. 5.*

Figura tertia *Opbioglossum* denotat laciniatum.

Bontius Lib. 6. cap. 39. beschryft ook een *Veronica*, die by in 't Maleits *Oebat matta* noemt, dog van de onze in gedaante wat verschillende, vermits de bladeren aan zyne plant enkelt staan. Hy geeft hem de kragten om de leep-oogen te geneezen, als mede de gebreeken der borst, korten aassem, en kwade ulceratien aan de beenen, dewyl 't zeer zuiverende en opdroogende van aart is, dog ik twyffel zeer, of by dat kruid regt beschreeven heeft. Immers tot de gebreken der oogen werd niet dit kruid, maar het volgende *Menthastrum* gebruikt.

De Chinesen schynen eenige kennisse daar aan te hebben, en noemen 't *Ja tsjau*, dat is *Herbam polypi*, dewyl ze met deszelfs sap cureren den *Polypum*, of neusgesweer.

N. B. De Figuur van dit plantje wert boven op de 67. Plaat fig. 2. gevonden uitgedrukt, welke mogelyk is de *Kruis en Munt*, met het blad van de tuin *Costus*, ruikende na de beroerte balsam, uit het Eiland St. Helena, van *Plukn. mantiss. pag. 129.*

TWEË EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

De Amboinsche Watermunt.

D eze *Watermunt* heeft groote gelykenisse met het voorgaande kruidje, dog is grooter in al zyn delen, en behoort onder de soorten van *Mentha aquatica*.

Zy waft ruim een voet hoog, met een enkelde, ronde, vette, en gladde steel, die in wyde leden verdeelt is, en wat bogtig staat, komende drie en vier stelen uit eene wortel, zonder zydetakken.

Aan ieder lid staan twee blaadjes tegens malkander met het volgende paar een kruis makende. Zy komen meest met die van de *Munt* over een, vooren breed, en agter smal toelopende, aan de kanten fyn, en donker getand, drie en vier dwersvingeren lang, en twee breed, dikagtig, vet, dog slap, van onderen met zeer schuinze en ver uitbuilende ribben, van smaak Anysagtig, en welriekende, schier als het *Basilicum album*, of *Sulassi puti* bier te lande.

In ieder schoot staan twee of drie groene gebaarde kelkjes, daar in mede kelkagtige bloempjes staan, boven in vier blaadjes verdeelt, ligt violet of peers van couleur. Daar op volgen ronde spitze beursjes, inhoudende donckerbruin zaad, wat grooter dan aan 't voorgaande. De vette en zwaarste stelen leggen met het onderste lid op de grond, en wortelen wederom in.

De wortel is kort, uit veele vazelingen gemaakt, die slappelyk houden in den modderigen grond, en zyn bloemen en vrugten ziet men in de laatste regenmaanden Augustus en September, anders staat het schier het geheele jaar lang met bloote bladeren.

Naam. In 't Latyn *Menthastrum Amboinicum*; in 't Maleits *Sulassi ayer*; dat is *Basilicum aquaticum*, want de Maleiers zoo wel de *Munt* als *Basilicum* onder den naam van *Sulassi* begrypen.

Plaats. Het waft in moerassige oevers van de rivieren, daar omtrent het *Rietgras* of *Calamagrostis* staat, gelyk op Leytimora aan den Olypbant, op Hoëambel omtrent Laala, daar een wateragtig land is. Anders werd het weinig gevonden, en is dierhalven by de Amboinezen meest onbekent.

Gebruik. Daar van is nog niets bekend, behalven dat het zommige onder de Salaud-kruiden mengen gelyk *Sulassi* poeti. Het is onzeker, of het de *Veronica* van *Bontius* zy, lib. 6. cap. 39. dewelke op Java waft, en na zyn zeggen tot leep-oogen gebruikt werd. Immers de Chinesen noemen dit kruid *Tsjui camtsio*, dat is *Waterzoethout*, of *Waterkaneel*, wegens zyn zoeten en speceryagtigen reuk. Zy gebruiken 't tegens de leepoogen, wanneer de oogen-leden rood werden, en ziertjes daar in groeien, die een moejelyk jeuken maken, nemende dit kruid met alle zyne substantie, en in water kookende, waar mede zy voor eerst de oogen be-rooken, en daar na kout geworden daar mede wassen. Andere kookten dit kruid met *Basilicum vulgare*, of vleeskruid, en drinken dit Decoetum tegens *Gonorrhæa* non virulenta of inpotentia.

De agt en Sestigste Plaat

Vertoont in de eerste Figuur het *Amboinsche Menthastrum*, waar mede overeenkomt het Malabaarse gekroonde *Menthastrum*, met langwerpige bladeren, Carim-tumba van de H. Malab. part. 10. Tab. 93. by *Plukn. Amaltb. Botan. pag. 144.* De tweede Figuur vertoont de eenvoudige *Slange-tong*, welke overeenkomt met de gemeene *Slange-tong*, van *Plumier laatste plaat no. 5.*

De derde Figuur wyft aan de ngesneede *Slange-tong*.